

В. Чикалов,
науковий керівник – канд. іст. наук, доц. П.О. Добродумов,
Українська академія банківської справи НБУ

ПРАВА ДИТИНИ В УКРАЇНІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ, РЕАЛЬНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Нині в Україні спостерігається сплеск інтересу до такої проблеми, як права дитини. Висунення її на передній план політичного й соціального життя зумовлене кількома причинами, до яких можна одночасно віднести рух української суспільної думки до відкритого суспільства. Друга причина актуалізації цієї проблематики – це сучасне становище дітей в Україні. Третя причина – це зміна останнім часом ставлення до дітей, до культури дитинства, до внутрішнього світу дитини, її інтересів, запитів, побажань.

Під терміном “дитина” розуміють людську істоту, індивіда до вісімнадцяти років, який росте, розвивається, формується відповідно до соціальних, культурних і психологічних умов свого існування. А поняття “дитинство” розглядається як етап онтогенетичного розвитку людини, що охоплює період від народження до підліткового віку.

Протягом усієї історії людства ставлення до дітей зазнало значних змін. У первіснообщинному суспільстві воно не особливо відрізнялось від ставлення тварин до своїх дитинчат. Після на дітей дивились як на безіменних членів клану чи родини. У середньовічній Європі, як показують письмові джерела, до дітей до 6-7 років ставилися як до малюків, а потім – як до дорослих, і привчали їх до дорослого життя. Фактично дитина вважалася зменшеною у розмірі і розумовому розвитку копією дорослого.

Новий підхід до дитини – до дитини не як до майбутнього дорослого, а як до самодостатньої особистості починається з французького філософа, мислителя, педагога Жан-Жака Руссо. У кінці XVII ст. він зламав старі канони, висунувши на перше місце автономію дитини.

Починаючи з 30-х років XX ст., вітчизняна педагогічна наука не торкається проблеми прав дитини через авторитарну спрямованість. І лише в середині 60-х років XX ст. Василь Сухомлинський звернувся до цієї проблеми як до проблеми свободи самовираження.

На сьогодні дитина із повністю безправної істоти, яка належить своїм батькам, перетворилася на суб'єкта права. Проте, не дивлячись на явний прогрес, досягнутий у цій сфері, діти знову ж таки виступають в ролі жертв економічних, соціальних реформ, недосконалості законодавства.

20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН на основі Декларації про права людини була прийнята Конвенція про права дитини, ратифікована Україною 27 лютого 1991 року. Було визнано, що діти є повноправними членами суспільства, які мають право на турботу та захист. У ній, зокрема, зазначається:

- дитина має право на захист від виконання будь-якої роботи, яка може завдати шкоди її здоров'ю та чинити перешкоди для отримання нею освіти;
- дитина має право на захист від тортур або інших жорстоких людських чи таких, що принижують гідність, видів поведінки або покарання.

Сучасне становище дітей в Україні вимагає нових підходів у вирішенні цієї проблеми. Один із варіантів бачиться у запровадженні спеціалізованого омбудсмана з прав дітей. Світовий досвід знає приклади діяльності таких омбудсманів у США, Норвегії, Гватемалі, Перу, Канаді, Іспанії.

Функції та повноваження цих омбудсманів у різних країнах різні. Наприклад, Омбудсман Гватемали уповноважений вести просвітницьку роботу в галузі прав дитини, розслідувати випадки їх порушень, контролювати діяльність державних установ, що надають послуги дітям, та стежити за тим, щоб національне законодавство не суперечило Конвенції про права дитини. Дитячому омбудсманові Норвегії доручено сприяти захисту дітей і представляти їх інтереси перед органами державної влади чи керівництвом приватних компаній і організацій та стежити за умовами, в яких зростають і розвиваються діти.

Світовий досвід діяльності спеціалізованих дитячих омбудсманів повинен підштовхнути наше суспільство до думки про необхідність його запровадження і в Україні.

Перелік державних органів, які захищають права дітей, навряд чи можна вважати вичерпним, бо на місцях участь в захисті прав дітей можуть брати й інші органи, число яких постійно зростає (Центр соціальної допомоги сім'ї і дітям, Центр психолого-педагогічної допомоги населенню, Центр екстреної психологічної допомоги за телефоном, Соціально-реабілітаційний центр для неповнолітніх).

Ще одним міжнародно-правовим засобом захисту прав дитини є звернення до Європейського Суду з прав людини. У випадку встановлення цим судом порушення прав заявника йому може бути виплачена грошова компенсація, а рекомендації Суду є обов'язковими для виконання державою-відповідачем.

Крім вдосконалення законодавства, актуальними є й питання правової освіченості неповнолітніх. Дослідження свідчать, що українські діти недостатньо обізнані у правовому забезпеченні своїх прав. Так, Херсонським обласним фондом милосердя і здоров'я опитані 120 учнів 9-10 класів. Аналіз результатів показав: 77 % мають уявлення або чули про права людини, але з них 32 % знають лише окремі права: на освіту, на життя, на відпочинок, на свободу слова, а 23 % взагалі не мають уявлення про зазначені права. Європейську конвенцію прав і основних свобод людини жоден учень не бачив і не читав.

Діти, права яких порушуються, часто стають соціально і психологічно дезадаптованими. Дитина поважатиме права інших людей, якщо її права будуть поважатися, якщо вона сама буде складати правила поведінки і нести за них відповідальність.

Список літератури

1. Захист дітей в контексті чинної нормативно-правової бази в Україні // Право України. – 2002. – № 4.
2. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні // Право України. – 2003. – № 10.
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування // Часопис Парламенту. – 2004. – № 6.

Чикалов, В. Права дитини в Україні: нормативно-правові стандарти, реальний стан, проблеми і шлях розв'язання [Текст] / В. Чикалов ; науков. керів. П. О. Добродумов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє : збірник тез доповідей за матеріалами Восьмої науково-практичної конференції студентів (18-22 квітня 2005 р.) та Дев'ятої науково-практичної конференції студентів (27 квітня 2006 р.) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2006. - С. 123-125